

Sosyal Bilgilerde Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemeleri

Yazarlar

Adnan ALTUN • Bahri ATA • Bayram TAY • Elvan YALÇINKAYA
Erkan YEŞİLTAŞ • Fatma ÜNAL • Hakan AKDAĞ • Halil TOKCAN
Harun ER • Hüseyin ÇALIŞKAN • Melek KÖRÜKCÜ • Murat KEÇE
Mustafa CANLI • Oğuzhan KARADENİZ • Ömer Faruk SÖNMEZ
Seçil COŞKUN • Selahattin KAYMAKCI • Şükran UÇUŞ GÜLDALI
Yasin DOĞAN • Yavuz TOPKAYA • Zafer TANGÜLÜ • Zekerya AKKUŞ

Editör: Halil Tokcan

SOSYAL BİLGİLERDE SÖZLÜ VE YAZILI EDEBİYAT İNCELEMELERİ

ISBN 978-605-318-378-5

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2016, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları
Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri,
kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt
ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.
Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.
Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında
yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları
satın almamasını diliyoruz.

I. Baskı: Ocak 2016, Ankara

Yayın-Proje: Seda Gökay

Dizgi-Grafik Tasarım: Hilal Sultan Coşkun

Kapak Tasarımı: Mehmet Gruşçu

Baskı: Ayrıntı Basım Yayın ve Matbaacılık Ltd. Sti
İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 770. Sokak No: 105/A
Yenimahalle/ANKARA
(0312-394 55 90)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 13987

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

ÖN SÖZ

Sosyal Bilgiler öğretmenliği anabilim dalındaki dersler Sosyal Bilgilerin yapısı gereği disiplinler arası bir anlayışla ele alınmalıdır. Bu eserin temel hedefi “Sosyal Bilgilerde Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemeleri” dersi için temel bir kaynak oluşturarak bunu da disiplinler arası bir anlayışla yansıtabilmektir. Eserde bunu yansıtmayı umduğumuz başarılı çalışmalarıyla alan eğitimine önemli katkılar sunan genç bir akademisyen kadrosu emek harcadı. Farklı üniversitelerde görev yapan bu arkadaşlarımız sıkışık zamanlarında bu projeye destek olarak güzel bir çalışma ortaya çıkardı. Eserin hazırlanmasında bazı arkadaşlarımız ise maalesef yoğunlukları nedeniyle katkılarını sunamadı. Mümkün olursa diğer baskılarda bu arkadaşlardan da bölümler ekleyeceğiz.

Bu kitap her ne kadar “Sosyal Bilgilerde Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemeleri” dersi için bir ana kaynak niteliğinde olsa da ayrıca hem sosyal bilgilerdeki “özel öğretim yöntemleri” ile sınıf öğretmenliğindeki “sosyal bilgiler öğretimi” için hem de sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlikleri anabilim dallarında sözlü ve yazılı edebiyat incelemeleri, görsel araçlar konusunda çalışmayı tasarlayan lisans üstü öğrencileri için yardımcı bir kaynak olacaktır.

Eserde sosyal bilgiler ve edebiyat ilişkisi adlı giriş bölümünden sonra sosyal bilgilerde kullanılabilecek sözlü ve yazılı edebi eserler (destan, efsane, şiir, türkü, tarihî roman, hikâye (öykü), çözümlemeli öykü, hatırat (anı), masal, atasözü, seyahatname (gezi yazısı), biyografi, fıkra, halk hikâyesi, tiyatro metni, geleneksel Türk tiyatrosu, karikatür ve eğitici çizgi roman) ayrı bölümler hâlinde öncelikle kavramsal yönden ele alınmış bunların sosyal bilgilerle ilişkisine değinilmiş ve her bölümün sonunda ise öğrenci merkezli etkinlikler sunulmaya çalışılmıştır. Etkinliklerin tasarlanmasında disiplinler arası bir anlayış benimsenmiş ayrıca kavram haritası, balık kılıcı, dallanmış ağaç, yapılandırılmış grid, kavram bulmacası gibi alternatif ölçme araçları da etkinliklere konulmuştur.

Eserde mutlaka eksiklikler bulunmaktadır. Fakat değerli öğrenciler ve akademisyenlerin eleştirileri ilerleyen zaman için bir motivasyon ve hataları görüp giderme fırsatı sunacaktır.

Bu kitabın hazırlanmasında emek harcayan tüm arkadaşlarıma, kitabın basımı sırasında büyük emek harcayan Hilal Sultan COŞKUN'a ve Pegem Akademi Genel Müdürü Servet SARIKAYA'ya teşekkür ediyorum. Ama en büyük teşekkürü bu akademisyenlerin yetişmesinde emeği geçen tüm hocalarımıza sunuyorum.

Kitabın eğitim alanında faydası olması dileğiyle....

Doç. Dr. Halil TOKCAN

Niğde, 2016

BÖLÜMLER VE YAZARLAR

1. BÖLÜM: SOSYAL BİLGİLER VE EDEBİYAT

Doç. Dr. Halil TOKCAN

2. BÖLÜM: DESTANLAR İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Doç. Dr. Halil TOKCAN

3. BÖLÜM: EFSANELER İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Yrd. Doç. Dr. Zafer TANGÜLÜ

4. BÖLÜM: ŞİİRLER İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Doç. Dr. Hüseyin ÇALIŞKAN

Uzm. Seçil COŞKUN

5. BÖLÜM: TÜRKÜLER İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan KARADENİZ

6. BÖLÜM: TARİHİ ROMANLAR İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Yrd. Doç. Dr. Murat KEÇE

7. BÖLÜM: HİKÂYELER (ÖYKÜLER) İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Doç. Dr. Hakan AKDAĞ

8. BÖLÜM: ÇÖZÜMLEMELİ ÖYKÜLER İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Doç. Dr. Selahattin KAYMAKCI

9. BÖLÜM: HATIRATLAR (ANILAR) İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Yrd. Doç. Dr. Yasin DOĞAN

10. BÖLÜM: MASALLAR İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Yrd. Doç. Dr. Erkan YEŞİLTAŞ

11. BÖLÜM: ATASÖZLERİ İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Yrd. Doç. Dr. Zekerya AKKUŞ

**12. BÖLÜM: SEYAHATNAMELER - GEZİ YAZILARI İLE
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ**

Doç. Dr. Bahri ATA

13. BÖLÜM: BİYOGRAFİLER İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Yrd. Doç. Dr. Harun ER

Dr. Melek KÖRÜKCÜ

14. BÖLÜM: FIKRALAR İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA

15. BÖLÜM: HALK HİKÂYELERİ İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Yrd. Doç. Dr. Fatma ÜNAL

16. BÖLÜM: TİYATRO METİNLERİ İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Yrd. Doç. Dr. Şükran UÇUŞ GÜLDALI

Doç. Dr. Bayram TAY

**17. BÖLÜM: GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU TÜRLERİ İLE
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ**

Mustafa CANLI

Yrd. Doç. Dr. Adnan ALTUN

18. BÖLÜM: KARİKATÜRLER İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Doç. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ

**19. BÖLÜM: EĞİTİCİ ÇİZGİ ROMANLAR İLE SOSYAL BİLGİLER
ÖĞRETİMİ**

Yrd. Doç. Dr. Yavuz TOPKAYA

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM: SOSYAL BİLGİLER VE EDEBİYAT	1
2. BÖLÜM: DESTANLAR İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	25
3. BÖLÜM: EFSANELER İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	59
4. BÖLÜM: ŞİİRLER İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	83
5. BÖLÜM: TÜRKÜLER İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	111
6. BÖLÜM: TARİHİ ROMANLAR İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	133
7. BÖLÜM: HİKÂYELER (ÖYKÜLER) İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	159
8. BÖLÜM: ÇÖZÜMLEMELİ ÖYKÜLER İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ ...	191
9. BÖLÜM: HATIRATLAR (ANILAR) İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	211
10. BÖLÜM: MASALLAR İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	237
11. BÖLÜM: ATASÖZLERİ İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	261
12. BÖLÜM: SEYAHATNAMELER - GEZİ YAZILARI İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	285
13. BÖLÜM: BİYOGRAFİLER İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	309
14. BÖLÜM: FIKRALAR İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	335
15. BÖLÜM: HALK HİKÂYELERİ İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	363
16. BÖLÜM: TİYATRO METİNLERİ İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	383
17. BÖLÜM: GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU TÜRLERİ İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	411
18. BÖLÜM: KARİKATÜRLER İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ	433
19. BÖLÜM: EĞİTİCİ ÇİZGİ ROMANLAR İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ ...	457

1. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER VE EDEBİYAT

Doç. Dr. Halil TOKCAN

Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Edebiyat, her şeyden önce değişmekte olan dilin, en yüksek anlatım yeteneğidir.

Ezra Pound

Edebiyat

Sosyal bilgiler ve edebiyat konusunda fikir sahibi olmak için öncelikle edebiyat, edebi eser ve çocuk edebiyatına göz atmak gerekir.

Edebiyat, Türk Dil Kurumu sözlüğünde (web1. tdk.gov.tr) Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın olarak tanımlarken Güzel ve Torun (2012:19) edebiyat, derin hisler uyandıran duygu, düşünce ve hayallerin dil aracılığıyla güzel, etkili ve belli bir şekil içerisinde anlatımı olarak tarif etmekte ve edebiyatla ilgili tanımları iki temel bakış açısı olan, estetik ve öğreticilik yönleri itibariyle ortaya çıktığını belirtmektedir.

Edebiyat; malzemesi dile dayanan, insanların duygu, düşünce ve hayallerini dile getiren, edebi ve estetik değeri olan, bayağılık ve çirkinliği kabul etmeyen sözlü ve yazılı verimlerin tamamıdır (Yalçın ve Aytaş, 2014:17).

Edebi eser ise “insan ı etkileyen, duygu, düşünce ve hayalleri harekete geçiren her türlü sözlü ve yazalı eserlerdir. Edebi eserin “ana malzemesi dil”dir. Edebi eser, dilin en güzel ve en etkili bir biçimde kullanılmasıyla meydana gelmektedir. Edebi nitelikte eserler, toplumların maddi ve manevi dünya görüşlerini yansıtmaktadır. Ortak duygu ve düşüncelerin dile getirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bütün bunların yanı sıra yetişmekte olan nesillere ana dii bilincini ve sevgisini aşlamaktadır. Bu yönüyle edebi eseri kısaca, belli kurullarla iletişimi sağlayan dilin, estetik bir biçimde belli unsurlar eşliğinde işlenmiş hali olarak tanımlayabiliriz (Güzel ve Torun, 2012: 22).

Çocuk Edebiyatı

Çocuk; iki yaşından ergenlik çağına kadar süren büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu veya henüz erinlik dönemine erişmemiş kız veya erkek yahut “bebeklik çağı ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan insan” olarak tanımlanmaktadır (Oğuzkan, 2006:2).

İlk çocukluk çağı 2-6 yaşlarını kapsamakta ve bu çağa oyun çağı adı da verilmektedir. Okul çağı olarak anılan ikinci çocukluk çağı terimi 6-10 veya 6-12 yaşları arasındaki yaş grupları için kullanılmaktadır. Son çocukluk çağı ise 10-13 veya 12-14 yaşlarını kapsamakta olup bu çağa erinlik çağı denmektedir (Oğuzkan, 2006:2).

Yalçın ve Aytaş (2014:15) çocuk edebiyatı kavramının nasıl ortaya çıktığı ve bu kavramın gelişimi hakkında farklı görüşler olduğunu çocuk psikolojisindeki gelişmelerin bu edebiyat kavramının ortaya çıkmasında önemli rol oynadığını belirtmiştir.

Çocukların edebiyatla tanışmaları bebekken beşikte dinledikleri ninnilerle başlar ve henüz yeni yürümeye başlayan çocuğun masalı keşfetmesiyle devam eder (Huck ve Kiefer, 2003, s.3; aktaran, Dalboy, 2014:11).

Sever (2010:17) çocuk edebiyatını “Erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adı” olarak tanımlarken; Oğuzkan (2006:3) çocuk edebiyatının 2-14 yaşları arasındaki çocukların ihtiyacını karşılayan edebiyat olarak belirtmiştir.

Çocukların büyüme ve gelişmelerine hayal, duygu, düşünce ve duyarlılıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilen çocuk edebiyatı, 300 yıllık bir dönem içerisinde oluşan bir edebiyattır (Yalçın ve Aytaş, 2014:16).

Okuma alışkanlığının çocukluk döneminde kazanılabilen bir alışkanlık olduğu ve çocukların bu dönemde en etkili kişinin öğretmen olduğu göz önünde bulundurulursa, öğretmenlerin çocukla edebiyat ilişkisinin kurulmasında ne derece önemli bir konuma sahip olduğu bir kez daha görülür. Ve bu sebeple öğretmenlerden çocuk edebiyatı konusunda son derece bilinçli, donanımlı olmaları beklenir (Büyükkavas Kuran ve Ersözlü, 2009:4).

Çocuk, yetişkinden farklı biçimde dünyayı algılar, yorumlar ve yaşar. İnsanın gelişimi ile ilgili her bilim dalı da bunu böyle kabul etmektedir. Buna bağlı olarak da “çocuk doktoru, çocuk psikolojisi, çocuk şarkıları, çocuk sineması” gibi alanlar oluşmuştur. Bu alanlardan biri de çocuk edebiyatıdır. Bu alan, çocuk kadar gerçek bir olgudur (Başaran, 1987, s.315; Aktaran, Dalboy, 2014:13).

Yetişkinler edebiyatında eskiden beri “çocuk” bir konu olarak ele alınmıştır. Ne varki klasik anlayışla ele alınan eserlerin çoğu çocuklar için değil, çocuklar üzerinedir. Tümüyle veya daha çok yetişkinlerin dünya görüşüne, beğeni ve duygularına göre yazılmış olan, türlü hayat durumları karşısında olgun ve tecrübeli kimselerin tutumlarını anlatan edebiyat ürünlerine, yalnız anlatım sadeliği yönünden bir değerlendirme yaparak, söz gelişi “çocuk romanı”, “çocuk şiiri” vb. demek yanlış olur. Gerçi bugüne kadar çocukların eğitim ve öğretimiyle uğraşanlar büyük bir titizlik göstermeden “çocuk”u konu alan veya oldukça sade bir dille yazılan eserlerden bir çoğunu çocuk edebiyatı ürünü biçiminde değerlendirmekte bir sakınca görmemişlerdir. Özellikle çocuklar için hazırlanmış yerli ve yabancı eserlerin azımsanmayacak sayıda arttığı bir dönemde çocukların zihinsel ve duygusal gelişmelerinden sorumlu olan ilgililerin, çocuklara rehberlikte bulunurken daha dikkatli olmaları gerektiği ortadadır (Oğuzkan, 2006:4).

Günümüzde bir çok kimse, çocuğu konu edinen veya kahramanları çocuk olan eserleri çocuk edebiyatı sayma yanlışlığı içindedir. Çocukları ve çocuğu anlatan her kitap çocuk edebiyatı değildir (Yalçın ve Aytaş, 2014:18).

Çocuk edebiyatı olsun diye yazılmayan birçok sanat eseri bugün çocuk edebiyatı olarak kabul edildiği gibi, çocuk edebiyatı olsun düşüncesiyle yazılan birçok eserde çocuk edebiyatı ürünü olamamış başarısız örneklerdir. Ömer Seyfettin’in bir çok öyküsü aslında büyükler için yazılmış olmasına rağmen, günümüzde ilk gençlik çağı çocuklarının kitabı olarak kabul edilmektedir. Kaşığı, Falaka, And, Forsa, İlk Namaz gibi öyküleri buna örnek olarak verebiliriz. Yine büyükler için yazılmış bir roman olan Robinson Crusoe, İsveçli Robensonlar ve daha bir çok batı edebiyatı eseri günümüzde çocuk edebiyatı ürünü olarak kabul edilmektedir (Yalçın ve Aytaş, 2014:18).

Çocuk edebiyatı kavramı daha önceleri “çocuğa göre”, “çocuk için” ve “çocuk duyarlılığı” şeklinde adlandırılmıştır. Çocuk edebiyatı, hem dünyada hem de bizde çocuğun büyüklerden farklı bir birey olduğu gerçeğinin kabullenilmesiyle ortaya çıkmıştır. Çocuğun birey olarak kabulü ve çocuk psikolojisindeki gelişmeler sonucu eğitimci yazarlar “çocuk edebiyatı” kavramını ortaya atmışlardır. Çocuğa göre yazmak, çocuksu ürünler vermek demek değildir. Dilidüzgün (1996, s.22), çağdaş çocuk yazını çocuğa uygun olmalı ancak çocukça olmamalı, çocuğun kültür gelişimine, düş gücünün gelişmesine, okuma alışkanlığı kazanmasına katkıda bulunacak nitelikleri içermelidir, ifadeleriyle çocuğa göreliğin nasıl olması gerektiğini ortaya koymuştur. Sever (2008) çocuğa görelilik; onun ilgilerini, gereksinimlerini, dil evrenini göz önünde tutmayı, hazırlanacak okuma metnini bunlarla örtüştürmeyi gerektirir. Çocuksuluksa tam aksine dilin acemice kullanımı daha doğrusu anlatımda ilkeliktir, ifadeleriyle çocuğa görelilik ile çocuksuluk kavramlarının farklı

olduğunu dile getirmiştir. Çocuk edebiyatı ürünleri, çocuğun ve çocukluğun bir yorumudur. Çocuğun gözü ile bakabilmek, onun yüreği ile hissedebilmek, onun aklı ile düşünebilmek, onun dili ile söyleyebilmek büyük bir ilgi ve empati gücü gerektirir. Bu nedenle bir yetişkin için çocuk edebiyatı konusunda ürün vermek, özel mi özel bir ilgi ve yetenek isteyen bir konudur. İçinde çocuk ve çocukluk geçen bir ürün çocuk edebiyatı zannedildiği için çocuk dili ile söyleme göz ardı edilebilir. Oysa çocuk edebiyatı, çocuğun dili ile söyleyen edebiyattır. Çocuk kitaplarında doğallığı ve içtenliği sağlayabilmenin tek yolu, çocuğun dünyasını çocuğun dili ile söyleyebilmektir (Hece Dergisi, 2005; Aktaran, Dalboy, 2014:14-15).

Çocuk edebiyatı, edebiyatın bütün alanlarında ve söz sanatlarında bulunan niteliklerin tamamını içinde barındıran, ancak kendisine seçtiği hedef kitlenin özelliklerini yetişkinler için yazılan edebi türlere göre daha fazla göz önünde bulunduran bir alandır. Hayata, ahlaka ve yüksek değerlere çocuğun gelişimine ait değerlere daha çok önem vererek, bunların ön plana çıkmasına dayanan bir alandır (Yalçın ve Aytaş, 2014:18).

Çocuklar da yetişkinler gibi, basit olanı değil, kendileri için yazılmış ustaca anlatılanı sever (Soysal, 2006). Bireyin edebiyat ve sanat eserleriyle ilişkisi çocukluk döneminde biçimlenmeye başlamaktadır. Eğer birey, çocukluk döneminde kendi yaşına göre yazılmış eserlerle tanışabilirse; iyi bir okur, dolayısıyla da düşünen, sanat beğenisine sahip bir birey olma yolunda ilerleyebilmektedir. Sanatsal bir uyaran olarak hazırlanan çocuk kitapları, sanatın insanı değiştiren, yenileyen anlayışının yansıtılması; okurlara, özellikle çocuk ve gençlere, sanatçının diliyle, çizgisiyle kurguladığı; ona kendi duyarlılığı ile yeniden şekillendirdiği yaşam durumlarının sunulmasını ve okurların değişik kişilerle tanışmasını sağlar (Gültekin, 2007, s.34; Aktaran, Dalboy, 2014:13).

Çocuk edebiyatı üzerinde çokça tartışılmış, gerekli olup olmadığı üzerinde düşünülmüştür. “Edebiyatın çocuklar için ne faydası olabilir?” sorusunun cevabı arandığında, çocuk edebiyatının pek çok yönden çocukların zihinsel ve ahlâki gelişimlerini etkilediği görülecektir. Okudukça, başka dünyaları tanıyan ve yeni bilgiler edinen çocukların hayal güçleri de zenginleşmektedir. Çocuk edebiyatı ürünlerinin çocuklara ulaşması ancak veliler ve öğretmenler aracılığıyla olmaktadır; ancak velilerin ve öğretmenlerin yaş grupları ve kültür seviyelerine göre çocuklara hitap edecek olan yayınların seçiminde bilgili olmadıkları ve titiz davranmadıkları görülmektedir. Bu nedenle, konuyla ilgili olarak veli ve öğretmen eğitimi de büyük önem taşımaktadır. Çocukların okumaya ilgisi, her zaman gözlemledikleri ve örnek aldıkları anne-babalarının da kitap okumasıyla artar. Elbette çocuk, yaşının verdiği heyecan ve enerjiyle oyun oynamaktan daha büyük haz almaktadır. Bu yaşlarda aslında hemen hemen hiçbir çocuğun kitap okumayı

çok sevdiği görülmez. Bu isteksizliği ortadan kaldırmanın yolu, okumanın da eğlenceli hale getirilmesidir. Anne-babalar, çocuklarıyla kitap okumaya zaman ayırmalı ve onlara bu konuda da örnek olmalıdır. Dolayısıyla anne-babaların çocuk edebiyatı hakkındaki görüşleri, aslında çocuğun okumaya ve kitaba karşı tutumunu da yakından etkileyecektir (Şahin, Çelik ve Çelik, 2012:111-112).

Demirel (2010: 51-52) Çocuklara önerilen kitaplarda bulunması gereken ilkeleri şu şekilde sıralamıştır:

- Okulda izlenen eğitim programlarını desteklemelidir.
- Yaşamın gerçekleriyle ilişkili olmalıdır.
- Çocuğun duygu, düşünce ve hayal gücünü geliştirici biçimde olmalıdır.
- Çocuğun bilgi ve kültür evrenini genişletmelidir.
- Şiddet öğeleri içermemeli ve çocukta estetik bir duyarlık sağlamalıdır.
- Çocuğun eleştiri yeteneğini geliştirmeli, onun tepkilerini düzenleyici bir rol oynamalıdır.
- Çocuğun dilsel becerilerinin gelişmesine katkıda bulunmalıdır.
- Bilimsel verilere ve evrensel ahlâk kurallarına uygun olmalıdır.
- Her türlü önyargıdan arındırılmış olmalıdır.
- Eğlendirici ve öğretici olmalıdır (Aktaran, Arslan ve Alamdar, 2011:40).

Dalboy (2014:15-18) çocuk edebiyatı eserlerinin çocuklara faydalarını şunlardır:

- Çocuk kitapları, sanatsal bir paydaya oturan dilsel ve görsel özellikleriyle çocuğu doğal bir sanat eğitimi süreci içine çeker
- Çocuğun dil bilincini ve duyarlılığını geliştirir.
- Sunduğu yaşam durumlarıyla da çocuğun insan ve yaşam gerçekliğini tanımasına, kendi kişiliğini oluşturmasına yardımcı olur
- Çocukların kişilik ve toplumsal gelişimine katkı sağlar
- Hayatı çocuğun önüne sunar
- Anadilinin zenginliğini çocuğa sunar.
- Çocukların öğrenim sürecinde Türkçeyi doğru, bilinçli ve güvenle kullanabilmelerini sağlar;
- Çocuğun duygu ve düşüncelerini sözlü ve yazılı iyi ifade etme becerisi kazandırır

- Çocuğun olaylar ve durumlar üzerine düşünmesine, yorum yapmasına ve sonuçlar elde etmesine olanak tanır
- Özellikle, “gözleme”, “karşılaştırma”, “sınıflandırma”, “uygulama”, “eleştirme” yapma olanakları yaratarak, çocuklarda düşünme ile ilgili bazı temel işlemlerin gelişmesine katkı sağlar
- Çocuklara okurken eğlenme ve zevk alma fırsatı sağlar,
- İç dünyalarını zenginleştirir, okudukları ile kendi yaşamları arasında doğal ve güçlü bir bağ kurmalarına olanak tanır,
- Çocuğun hayal gücünü geliştirir, yaratıcılığını destekler.
- Okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırır
- Çocukta kitaba karşı olumlu tutum yaratır
- Çocuklara soru sorma, merak ettikleri soruların cevabını bulma imkânı verir

Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Edebiyat

Bilindiği gibi Sosyal Bilgiler; vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için sanat, **edebiyat** ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, hukuk, felsefe, siyasal bilimler, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, **edebiyat**, doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerden süzülen sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı sağlar. Sosyal Bilgilerin temel amacı, birbirlerine bağımlı, global bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak, kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır” (Doğanay, 2002: 16).

Yapısı itibariyle farklı disiplinleri disiplinler arası bir yapıda ele alan sosyal bilgiler dersinde bu disiplinlerden biri de tanımdan da anlaşılacağı gibi edebiyattır. Her ne kadar sadece Türkçe ve Edebiyat derslerinde temelde kullanılacağı düşünülse de; eğitim sisteminde değişik kademelerde edebi ürünlerden bir öğretim materyali olarak yararlanabiliriz.

Baraz (1987) çocukların yaşlara göre okuma ilgilerini dört döneme ayırmakta; bunları; “Okul Öncesi Dönem (0 – 6 Yaş), Masal Dönemi (7 – 9 Yaş), Serüven Dönemi (10 – 12 Yaş), Soyut Konulara Eğilim dönemleri olarak ifade etmektedir. Baraz (1987: 43), bu gelişim dönemlerine göre çocukların okuyabilecekleri edebi ürünler ile ilgili olarak şu sınıflamayı yapmıştır (Aktaran, Çencen, 2010:34).

Tablo 1: Gelişim dönemlerine göre çocukların okuyabilecekleri edebi ürünler (Baraz, 1987; Aktaran, Çencen, 2010:35)

Dönem / Yaş	Okunabilecek Edebi Ürünler
Okulöncesi Dönem (0–6 yaş)	<ul style="list-style-type: none"> • Ninniler, • Öyküler, • Resimli kitaplar, • Şiirler, • Tekerlemeler, • Destanlar, • Masallar, • Tekerlemeler, • Fıkralar, • Bilmeceler <p>*Bu yaştaki çocukların eğilimlerinde cinsiyetler arasında fark yoktur.</p>
Masal Dönemi (7 – 9 Yaş)	<ul style="list-style-type: none"> • Kahramanları çocuk olan öyküler • Kahramanları hayvan olan öyküler • Tatil ve doğa öyküleri • Efsaneler - destanlar – fıkralar <p>Okul öncesinin devamı olan bu dönem çocuklarında da cinsiyet farkı belirginleşmemiştir. Ancak kızlarda bu dönem bir yıl daha uzun sürebilir. Bu dönem çocukları en çok (% 75) masaldan hoşlanırlar. Bu dönem çocuklarının kitapları resimli olmalıdır.</p>
Serüven Dönemi (10 – 12 Yaş)	<ul style="list-style-type: none"> • Ev - okul yaşamı, • Serüven kitapları, • Mizah, • Yararlı bilgiler, • Gezi kitapları, • Biyografiler, • Şiir - tiyatro eserleri, • Öyküleştirilmiş tarih, • Polisiye kitaplar, • Duygusal kitaplar, • Kahramanlık konulu kitaplar, • Yabancı ülkeleri anlatan kitaplar

Soyut Konulara Eğilim Dönemi (13 Yaş ve Üstü)	<ul style="list-style-type: none"> • Sevgi, bağlılık, özveri konularını işleyen roman, şiir, tiyatro eserleri, • Soyut, duygusal, düşünsel öykü, roman duygusal öykü, şiir, tiyatro eserleri, • Sanat değeri olan kitap ve dergiler, • Gazeteler, güncel konular, spor yazıları
--	---

Tablo 1'e incelendiğinde; Baraz'a göre 4,5, 6 ve 7. Sınıfta sosyal bilgiler dersi alan öğrenciler serüven ve soyut konulara eğilim döneminde yer almaktadır. Bu nedenle bir çok farklı edebi tür (ev - okul yaşamı, serüven kitapları, mizah, yararlı bilgiler, gezi kitapları, biyografiler, şiir - tiyatro eserleri, öyküleştirilmiş tarih, polisiye kitaplar, duygusal kitaplar, kahramanlık konulu kitaplar, yabancı ülkeleri anlatan kitaplar, sevgi, bağlılık, özveri konularını işleyen roman, şiir, tiyatro eserleri, soyut, duygusal, düşünsel öykü, roman duygusal öykü, şiir, tiyatro eserleri, sanat değeri olan kitap ve dergiler ve gazeteler, güncel konular, spor yazıları) bu dönem çocukları için bir öğretim aracı olarak kullanılabilir.

Ata (2000:160) Pedagoji tarihine bakıldığında, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Daniel Defoe tarafından yazılmış Robinson Crusoe (1719) romanı etrafında bir eğitim bilim tartışması yaşandığını J.J. Rousseau'nun , Emile (1762) adlı kitabında La Fontaine'nin Fabl'lerinin çocuk için uygun olmadığını düşünürken, Robinson Crusoe'yi çocuklara okutmanın önemini vurguladığını benzer şekilde Alman pedagoğ Herbart'ında aynı tavrı sergilediğini belirtmiş ve Amerikalı eğitimci John Dewey'in ise Herbart ve Rousseau'dan çok farklı olarak, çocuğu tarihe ilişkin edebiyat ürünleri yerine doğrudan tarihî eserlerle karşılaştırmanın gerekli olduğunu savunduğunu belirtmiştir. Dewey'e göre, Robinson Crusoe'yi ilköğretim 3. Sınıf ve 4. Sınıf çocuklarının ders programına koymak arabayı beygirin önüne koymak gibi bir şeydir. Burada Dewey şu soruyu sormaktadır; " Niçin çocuğa daha canlı ve etkisi daha büyük olan ve devamlı olan gerçeği vermiyoruz?" Ona göre, Robinson Crusoe'yi okutmak yerine, çocukların düzeyinde yazılmış tarih-öncesi çağlara ilişkin olarak insanların nasıl ilerlediğini gerçek hayattan yola çıkarak göstermek daha anlamlıdır (Dewey, 1923: 100; Aktaran, Ata,2000). Bu yüzden, tarih öğretiminde çocuğun tarihi kavramasına ilişkin Alman pedagoğ Erich Andraess'in üç gelişim basamaklı açıklaması yaygınlaşmıştır. Andraess'a göre 3-8 yaş arası çocuğun «Masal Yaşı"dır. 8-12 yaş arası çocuk realite uygun konularla masal şeklinde karşılaşmak ister. Robinson Crusoe, Gülliver'in Seyahati bu yaş için karakteristik hikayeler olarak görüldüğü için bu döneme " Robinson Yaşı" denmiştir (Baymur, 1964:25; Aktaran, Ata, 2000). Şimşek (2000:16) Robenson çağı çocuklarına Oğuz Kağan, Ergenekon destanları ve Dede Korkut hikâyeleri gibi Türk tarihinin önemli edebi eserlerinin okutulmasının uygun olacağını ve bunların çocuklarda olağanüstülüklerden haz almalarına, kendi gerçekleri ile bu eserleri

değerlendirip kendileri için bir gurur kaynağı ve hatta eserlerde geçen erdemleri (doğru sözlülük, büyüğe saygı, sahip olduklarını paylaşma, sözünden dönmeme vs.) model alabileceğini belirtmiştir.

Yine çocukların tarihî gelişimine yönelik olarak Amerikalı Linda Levstik ve Kanadalı Kieran Egan'ın çalışmaları da önemlidir. Özellikle, Amerika'da okul programlarında Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının yapısından kaynaklanan problemlerin kısmen tarihî romanları ve kısa hikayeleri kullanarak aşılması gerektiğini bu eğitimciler vurgulamıştır. Bu bağlamda, bu araştırmacılar, tarihî romanda karşılaşılan anlatı tarzı olarak tarihin, çocukların tarihi kavrayışlarını nasıl etkilediğine ilişkin alan araştırmaları yapmışlardır. Linda Levstik, Amerikalı çocukların roman tarzında yazılmış tarih ile karşılaşmaktan hoşnut olduğunu göstermiştir. Eğer roman doğru bir tarih ve cazip bir edebi tarza sahipse, çocukların bir kısım insanın tarih hakkında ne hissettiği, nasıl yaşadıkları, ne giydikleri ve nasıl konuştukları gibi detaylarda bilgi edinmesini sağlar. Bu konuda on yaşındaki bir çocuk “ Sosyal Bilgiler (ve Tarih) ders kitapları size o kadar ayrıntı vermiyor. Bunları yapanlar, insanmış gibi size anlatmıyor. O yüzden siz de kendinizi orada hayal edemiyorsunuz” demektedir. Başka bir Amerikalı çocuk, “ Ders kitapları sadece (Bağımsızlık Savaşı sırasında) Amerikalılar haklıydı diyor. Fakat, neden onların haklı olduğunu veya İngilizlerin neden savaştığını tam olarak söylemiyordu.” demektedir. Levstik, Amerikalı çocukların tarihî romanlara ilgisinin nedenlerini şöyle sıralamaktadır. Birincisi, günlük hayatın ve insanların hislerinin tasviri gibi insancıl ayrıntılar, çocukların ilgisini çekmektedir. İkincisi, tarihî romanlardaki çatışma daha çok ahlaki değerlerin etrafında olmaktadır. Çocuklar, böyle bir ahlaki çelişkiyle karşılaşan roman karakteri ile kendilerini özdeşleştirirler. Üçüncü olarak, roman, insan deneyiminin “sınır bölgelerini” keşfe yöneliktir. Çünkü Tarih ders kitapları, siyasal nedenlerden dolayı pek çok tartışmalı konuya yer vermektedir. Linda Levstik'in araştırmaları, öğrencilerin, tarih incelemelerinde romanın potansiyel bir güç olduğunu ortaya koymakla birlikte, eleştirel düşünmeye ve tarihçi gibi düşünmeye pek yöneltmediğini göstermiştir. Linda Levstik'e göre, öğrenciler, çok iyi yazılmış bir tarihî romanda anlatılanların doğru olduğunu düşünmeye meyilli olduklarından, her hangi bir metine eleştirel yaklaşımda öğretmenlerin aracılığına ihtiyaç vardır (Aktaran, Ata, 2000:161)

Dilek ve Alabaş (2014:146) Kieran Egan'ın, çocukları tarihsel düşünme gelişimine yönelik olarak dört evreden geçtiğini belirtmiş ve bu evreleri mitsel (4-9 yaş), romantik (9-15 yaş), felsefi (15-20 yaş) ve ironik (20 yaş üstü) olarak belirtmiştir.

Sosyal bilgiler 5, 6 ve 7.sınıf öğrencileri öğrencileri Egan'a göre romantik evrede yer alırlar. Romantik evrenin en önemli özelliği bu dönem çocukları farklı yaşam biçimlerini hissetmek isterler. Gerçekçi detaylar önem taşımakla beraber,

kendi deneyimlerinin ötesinde tarihsel olay ve yaşamlarla daha çok ilgilidirler. Çocuklar öykülerde geçen aşırılık, tuhafılık, mükemmellik gibi unsurların büyü- süne kapılır. Bu yabancı çevrenin ani keşfi çocuğun gelişen benliği açısından bir tehdit oluşturur. Çocuklar bu tehditi aşmak için okudukları hikayede geçen en asil, en güçlü kahramanlarla romantik bir bağ/özdeşim kurar ve onun zaferini paylaşır. Bu nedenle Egan romantik öykülerin öğrencilerin düşünsel ve benlik gelişimlerini destekleyici bir rolü olduğunu savunur (Dilek ve Alabaş; 2014:147). Egan, romantik aşamada bir öğrenciye elektriğin bulunuşunu öğretirken, bunu Benjamin Franklin ve Thomas Edison gibi kimselerin hayat hikayesi ve çabaları ile ilişkilendirmesi gerektiğini belirtmiştir (Aktaran, Ata 2000:162).

Erich Andraess, Linda Levstik ve Kieran Egan'ın çalışmaları ve çocuklar için belirledikleri tarihsel düşünme evreleri dikkate alındığında sosyal bilgiler dersi alan çocuklar için başta tarihî roman ve tarihî hikayeler olmak üzere efsane, destan, masal, şiir, biyografi, anı, halk hikayeleri, anekdot, fıkra, bilmece gibi bir çok edebi türden faydalanılabilmektedir.

Şimşek (2015:393-399) sosyal bilgiler öğretiminde yararlanılabilecek edebi ürünleri tarihsel edebi ürünler ve tarihsel olmayan edebi ürünler olarak ele almıştır.

Tablo 2: Şimşek (2015:393-399)'e sosyal bilgiler öğretiminde yararlanılabilecek edebi ürünler

TARİHSEL EDEBİ ÜRÜNLER			
Tahkiyeli (Hikayemeli) tarihsel edebi ürünler	Tarihsel nazım eserleri	Görsel tarihsel edebi ürünler	Tarihsel olmayan edebi ürünler
<ul style="list-style-type: none"> • tarihsel hikâyeler, • romanlar, • anekdotlar, • efsaneler, • nesir halindeki destanlar, • mitler, • gazavatnameler, • menkıbeler • cenknemeler 	<ul style="list-style-type: none"> • şiirler, • nazım halindeki destanlar, • türküler • marşlar, 	<ul style="list-style-type: none"> • çizgi romanlar • karikatürler 	<ul style="list-style-type: none"> • Gezi yazıları, • sosyal ilişkileri anlatan hikâyeler, • şiirler, • şarkılar, • fıkralar

Şimşek (2015:398) tarihsel olmayan edebi türlerin çoğunlukla yaşanan coğrafyaya, kültüre ve toplumsal ilişkilere odaklanmış konuların ele alındığı edebi ürünler olduğunu belirterek, bunların tarihsel olmayan olarak tanımlanması bu edebi ürünlerde tarihsel hiçbir öğeye yer verilmediği anlamına gelmemesi gerektiğini de vurgulamıştır.

Öztürk, Keskin ve Otluoğlu (2012:34-41) sosyal bilgiler dersinde edebi ürünler ve yazılı materyaller ile öğrencilerin dil becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerde kullanılabileceğini bunun yanında çocukların kendilerini farklı zaman ve mekanlarda yaşamış/yaşayan insanlarla karşılaştırabileceğini, başka ülkelerdeki insanların yaşamamış şekillerini takdir ederek empatik düşünme alışkanlığını geliştireceğini ve bunun karakter eğitime katkıda bulunacağını savunmaktadırlar. Yine sosyal bilgilerde kullanılacak edebi ürünlerin öğrencilerin duyuşsal becerilerine yani sosyalleşmelerine de önemli katkı getireceğini vurgulamaktadırlar.

Savage and Savage (1993), çocuk edebiyatı ürünlerinin dört açıdan sosyal bilgileri tamamladığını bildirmişlerdir. Bunlar:

- 1. Kültürel çalışmalar:** Öğrenciler, dünyadaki farklı kültürleri tanıyarak bunlar hakkında çalışmalar yapabilirler. Bu çalışmalar çocukların kültürel açıdan farklılıkları kabul etmelerini ve diğer kültürel gruplara yönelik olumlu tutum geliştirmelerini sağlayabilir. Çocuklara yönelik edebiyatın doğası, farklı insanların yaşamlarını anlayarak onların yerine kendilerini koymalarına, onların değerleri, inançları ve ideallerine empati geliştirmelerine yardım eder.
- 2. Coğrafi çalışmalar:** Çocuk edebiyatı, öğrencilerin meraklarını uyandıracak ve onların yerler ve karakterleri konusunda tahayyüllerini harekete geçirecek bir ortamı içerir. Örneğin türkülerde anlatılan göç, doğal afetler çocuklara sadece toplumsal bir bilinç kazandırmaz, bunun yanında bazı coğrafi terim ve kavramların öğrenilmesinde büyük kolaylıklar sağlayabilir.
- 3. Tarih çalışmaları:** Edebi ürünler öğrencilerin 'sonra' ve 'şimdi' kavramları kadar 'değişim' ve 'süreklilik' kavramlarının gelişimine de katkı sağlar. İyi seçilmiş edebi kitaplar, öğrencilerin tarihsel ve çağdaş olayları yorumları için alternatif bakış açıları sunabilir.
- 4. Ekonomik kavramlar:** Edebi ürünler insanların sadece ihtiyaç ve isteklerini değil, önemli problemlerini de öğrenmelerine yardım edebilir. İnsanların önemli problemlerin üstesinden farklı şekillerde gelmelerini canlı bir şekilde görmelerini sağlayabilir (Aktaran, Şimşek, 2015: 392).

Sosyal Bilgiler Programında Edebi Ürünler ve Bunlardan Yararlanma Durumu

2005 yılında yapılan sosyal bilgiler programında edebi ürünlerden oldukça fazla yararlanılması yönünde tavsiyeler bulunmaktadır. Bunlardan öne çıkanlar şu şekilde sıralanabilir: